

InDret

Separació de fet i indemnització per mort en accident de circulació

Javier Barceló Doménech
Facultat de Dret
Universitat d'Alacant

Working Paper núm: 100
Barcelona, octubre de 2002
www.indret.com

Sumari

1. [Introducció](#)
2. [Criteris jurisprudencials relatius a la indemnització del cònjuge separat de fet](#)
3. [La condició de perjudicat del separat de fet en el sistema de valoració dels danys i perjudicis causats a les persones en accidents de circulació](#)
4. [Les discrepàncies de la jurisprudència en la interpretació de la regla tabular](#)
5. [Bibliografia](#)

1. Introducció

La Disposició Addicional 8a de la Llei 30/1995, de 8 de novembre, d'Ordenació i Supervisió de les Assegurances Privades, modificà la Llei d'Ús i Circulació de Vehicles de Motor, Text Refós aprovat per Decret 632/1968, de 21 de març, i canvià la seva denominació per la de Llei sobre Responsabilitat Civil i Assegurança en la Circulació de Vehicles a Motor, aprovant un annex en què es conté un «Sistema per a la valoració dels danys i perjudicis causats a les persones en accidents de circulació».

En matèria de responsabilitat civil, una tasca fonamental, que ha donat lloc a enverinats debats, consisteix en la individualització dels subjectes que tenen la condició de perjudicats pel fet lesiu. Davant l'amplitud de l'art. 1.902 CC, que parla de «dany a un altre» i no estableix cap designació de beneficiaris, cal destacar, entre les novetats del barem de la Llei 30/95, haver procedit en la Taula I a enumerar les persones amb dret a indemnització per la mort d'una altra; la intenció del legislador ha estat, segons sembla, la de resoldre el problema de la concreció del concepte de perjudicat, si bé és cert que sorgeixen alguns interrogants als quals la doctrina i la jurisprudència hauran d'anar donant puntual resposta. Les situacions a què ens enfrontem demostren la dificultat d'encloure la realitat en fórmules baremades.

D'una banda, si l'enumeració ha estat establerta amb caràcter de *numerus clausus*, com sembla suggerir el tenor literal dels punts 1r.4 i 2n a) de l'annex, caldrà plantejar-se com tractar els supòsits de persones que, havent patit perjudicis, no apareixen en el llistat dels beneficiaris, tema que ja ha estat objecte d'atenció, en els termes que més endavant veurem, en la doctrina i en la jurisprudència de les Audiències Provincials. D'altra banda, caldrà esbrinar si la mort de la víctima provoca en els perjudicats que apareixen en la relació del barem perjudicis reals d'ordre moral i econòmic o, dit amb altres paraules, constatar si la Llei 30/95 ha tingut en compte situacions que siguin dignes de protecció o, al contrari, n'avalua d'altres en les quals és més que dubtós haver permès al subjecte adreçar al Jutge la reclamació per danys.

La inclusió del cònjuge separat de fet entre els perjudicats per la mort es du a terme mitjançant les regles aclaridores segona i tercera situades al peu de la Taula I. La nota aclaridora segona estableix que cònjuge significa «cònjuge no separat legalment en el moment de l'accident» i en la tercera s'equipara a l'absència de cònjuge «la separació legal i el divorci». Queda clar, doncs, que és la separació legal el que s'equipara a l'absència de cònjuge, per la qual cosa en el cas que el cònjuge estigués només separat de fet tindria la condició de perjudicat i quedaria dins el Grup I relatiu a «Víctima amb cònjuge».

Aquesta solució de la LRCSCVM, favorable a la inclusió del separat de fet en el llistat de perjudicats/beneficiaris de la indemnització, no sempre fou seguida en els projectes elaborats amb caràcter previ. En el Projecte de Llei del Govern de modificació de la legislació reguladora de les assegurances privades, que fou publicat el 14 de desembre de 1992 al Butlletí Oficial de les Corts Generals, l'art. 1.1 a) del text modificat de la Llei d'Ús i Circulació de Vehicles de Motor establí que «les indemnitzacions bàsiques per mort seran de 7.000.000 de pessetes. A aquest efecte tindran la consideració de perjudicats el cònjuge no separat legalment o de fet en el

moment de la mort...». Aquesta mateixa redacció era la que es trobava en l'art. 1.2 a) de la Llei sobre Responsabilitat Civil i Assegurança en la Circulació de Vehicles a Motor que es contenia en el Projecte de Llei sobre Supervisió de les Assegurances Privades elaborades en la següent legislatura, ja que la tramitació parlamentària del primer Projecte havia acabat com a conseqüència de les eleccions de 1993. El canvi d'orientació, amb la inclusió del cònjuge separat de fet entre els perjudicats per la mort, es produeix en el Projecte de Llei del Govern de Supervisió de les Assegurances Privades, publicat al Butlletí Oficial de les Corts Generals el 3 de març de 1995, que recull la redacció que finalment passaria a la LRCSCVM.

També es segueix aquest mateix criteri d'inclusió del cònjuge separat de fet en altres normes del nostre ordenament jurídic que realitzen enumeracions de beneficiaris d'ajudes públiques o d'indemnitzacions. Podem citar, en aquest sentit, l'art. 2.3 a) de la Llei 35/1995, d'11 de desembre, d'ajudes i assistència a les víctimes de delictes violents i contra la llibertat sexual; l'art. 7.2 a) del Reial Decret 1211/1997, de 18 de juliol, pel qual s'aprova el Reglament d'ajudes i rescabaments a les víctimes de delictes de terrorisme; l'art. 3.2 b) de la Llei 32/1999, de 8 de desembre, de solidaritat amb les víctimes del terrorisme; l'art. 14.1 del Reial Decret 1912/1999, de 17 de desembre, pel qual s'aprova el Reglament d'execució de la Llei 32/1999, de 8 de desembre, de solidaritat amb les víctimes del terrorisme; i recentment l'art. 6.3 a) del Reial Decret Llei 2/2002, de 5 d'abril, pel qual s'adopten mesures urgents per reparar els danys causats per les pluges torrencials que tingueren lloc el 31 de març de 2002 a Santa Cruz de Tenerife i a San Cristóbal de la Laguna (illa de Tenerife). S'acostuma a utilitzar en aquestes normes la frase «cònjuge del mort, si no estigués separat legalment...».

2. Criteris jurisprudencials relatius a la indemnització del cònjuge separat de fet

Abans d'entrar en l'anàlisi de la Llei 30/95, ens sembla útil efectuar un repàs de les decisions jurisprudencials en les quals s'ha decidit sobre la petició d'indemnització del cònjuge separat de fet. És cert que el seu número és escàs, que obeeixen a jurisdiccions diferents – en el nostre ordenament, l'acció per reclamar la indemnització de danys i perjudicis pot exercitar-se davant la jurisdicció penal o davant la civil, en funció que el fet que hagi causat la mort constitueixi un il·lícit penal o civil - i que no totes es refereixen a accidents de circulació, però el seu estudi pot servir per a una millor comprensió de la solució instaurada en el sistema de valoració de danys personals i les conseqüències que en deriven.

En els casos que considerarem no es concedeix indemnització al cònjuge separat de fet. No obstant això, a partir d'aquesta dada purament estadística, seria desencertat concloure [com fa GÁZQUEZ SERRANO (2000)], que els nostres Tribunals exclouen de la condició de perjudicat el separat de fet, perquè una lectura atenta de les sentències permet afirmar que la indemnització es nega quan no s'ha pogut provar el dany moral o patrimonial del cònjuge vidu; s'ha procedit, en la major part de les resolucions, a fer una valoració de les circumstàncies del cas concret, a tractar d'esbrinar la subsistència de vincles afectius o econòmics després de la separació de fet, sense arribar a formular un criteri fix i inamovible, no podent-se, per tant, descartar que en altres situacions, demostrat el perjudici real, la pretensió rescabamentària hagués tingut èxit.

En aquest punt concret del cònjuge separat de fet és pot dir que s'ha seguit la coneguda doctrina jurisprudencial que diferencia entre perjudicats i hereus, i fa correspondre la indemnització per causa de mort a qui resulti realment perjudicat. Tant la Sala Primera com la Sala Segona – aquesta última després de modificar la seva posició inicial – del Tribunal Suprem afirmen que estan legitimades per reclamar indemnització per causa de mort, *iure proprio*, les persones, hereus o no de la víctima, que han resultat personalment perjudicades per la seva mort, en el sentit que depenien econòmicament del mort o hi mantenien lligams afectius [PANTALEÓN (1991); VICENTE DOMINGO (1994); MONTÉS (1996)]. Ha exercit aquí un important paper l'art. 104 de l'anterior Codi penal, un precepte clau per a la comprensió del concepte de perjudicat en el nostre Dret de danys, el primer paràgraf del qual disposava que «la indemnització de perjudicis materials i morals comprendrà no sols els que s'haguessin causat al perjudicat, sinó també els que s'haguessin irrogat, com a conseqüència del delictes, a la seva família o a un tercer»; precisament en la situació de separació de fet, les úniques referències en el Tribunal Suprem provenen, segons sembla, de la Sala Segona, amb motiu de la interpretació i aplicació de l'antic art. 104 CP, avui reproduït gairebé al peu de la lletra per l'art. 113 del nou Codi.

Una primera referència de gran interès la proporciona la STS, 2^a, de 12.11.1981 (RAJ 4317; MP: Luis Vivas Marzal). El processat fou condemnat com a autor d'un delictes d'imprudència simple amb infracció de reglaments a la pena d'un mes i un dia d'arrest major, privació del permís de conduir durant onze mesos, costes legals, així com a les accessòries corresponents i indemnitzacions. La indemnització es concedeix a la mare octogenària, de qui el fill mort era l'únic suport econòmic, i es nega el dret a l'esposa que es trobava separada de fet des de feia sis anys. S'analitzen els tres conceptes de la indemnització que tradicionalment fa servir la Sala Segona, com són les despeses funeràries, la dependència econòmica i el dany moral – el «dolorós buit» -, per concloure que cap d'ells concorre en l'esposa peticionària. El raonament del Tribunal és el següent:

«... no consta, que dicha señora, sufragara o costeara los gastos funerarios consecutivos al fallecimiento de su marido, no se acredita tampoco que dependiera económicamente de él – del cual se hallaba separada seis años antes de la muerte del mismo -, ni que tuviera fijada o le pasara pensión alimenticia, ni que haya quedado desamparado como consecuencia del óbito de autos, y, en lo que respecta al daño moral, la aflicción o pesar resultantes del mismo, tampoco se ha logrado una justificación que siempre es difícil pero que sería presumible si no fuera porque, separados los cónyuges durante los seis años anteriores al citado óbito, conviviendo él con su anciana madre, rotos el auxilio mutuo y la convivencia, cesado el “concubio” y ausente todo lazo de mutuo amor y de comunidad de vida e intereses, ni restaba “conjunctio maris et femini” ni “affectio maritalis” de los cuales cupiera conjeturar o inferir que la mujer sufrió daños morales que merezcan reparación...».

També exclou de la percepció de la indemnització al cònjuge separat de fet la STS, 2^a, de 2.3.1992 (RAJ 1674; MP: Eduardo Moner Muñoz). L'Audiència condemnà l'acusat com a autor d'un delictes d'imprudència amb resultat de mort, sense acordar en la responsabilitat civil cap quantitat a favor de l'esposa ni del fill de la víctima morta pel fet delictiu. El Tribunal Suprem manté l'exclusió de l'esposa –la sentència d'instància havia declarat que, atesa la separació de fet, no constava l'existència de lligams afectius ni econòmics-, però no la del fill, dictant segona sentència en què es concedeix indemnització a aquest últim.

La SAP d'Astúries de 12.3.1992 (AC 1992, 508; MP: Guillermo Sacristán Repesa), en què es decidia exclusivament la legitimació dels pares del mort en accident de circulació, realitza algunes consideracions *obiter dictum* sobre la situació de l'esposa separada de fet:

«...tanto los padres por convivencia, como la hija y la esposa de la que solamente estaba separado el fallecido de hecho, pero sin mediar resolución judicial firme, podían estar legitimados para el ejercicio de la correspondiente acción indemnizatoria; y si la esposa plantea alguna mayor duda respecto al daño moral puesto que precisaría la correspondiente prueba, y respecto al daño económico, por no haberse resuelto aún lo relativo a cargas del matrimonio o pensión compensatoria, es evidente que la hija necesariamente ha de verse perjudicada con la desaparición del padre, por cuanto es acreedora del correspondiente derecho de alimentos, en la cuantía que se estableciera».

La SAP de Lleó de 26.3.1996 (AC 1996, 554; MP: Adolfo Mallo Mallo) examina la situació del matrimoni separat de fet des d'almenys tres mesos abans de l'accident ferroviari en què perdé la vida el marit. L'espòs, que morí en ser atropellat per un tren mentre conduïa el seu tractor en un pas a nivell sense barrera i d'escassa visibilitat, vivia amb els seus pares i havia interposat demanda de separació, circumstància que ocultà la vídua i que, segons s'afirma per l'Audiència, no podia ignorar, ja que consta provat que fou citada personalment i des de llavors tingué coneixement inequívoc de la demanda presentada pel seu marit. Es nega la indemnització a la vídua – que, en canvi, es concedeix als pares -, afirmant la sentència que:

«...no existiendo la relación de afectividad y convivencia marital propia del matrimonio, ni dependencia económica de la apelante respecto de su difunto esposo (así lo expresa en confesión judicial), ningún perjuicio moral ni material se le ha irrogado por el óbito de su esposo».

A la SAP de Lugo de 23.4.1997 (La Ley, 1997-5, 8541; MP: Sr. Montes Somoza), el demandant estava separat de fet de l'esposa morta en accident de trànsit, havent-se iniciat el tràmit de la separació judicial, convivint ella amb unes amigues fora del domicili familiar. L'accident s'havia produït el 1993, abans d'entrar en vigor el barem de danys corporals.

La indemnització havia estat sol·licitada pels pares i pel marit de la víctima. La sentència, abans de resoldre el conflicte plantejat, conté un pronunciament de caràcter general respecte a la condició de perjudicat, que resulta força aclaridor:

«Debe señalarse, conforme se reitera por la jurisprudencia que la finalidad de toda indemnización derivada de responsabilidad civil es el reparar, en la medida de lo humanamente posible, el daño o perjuicio causado; en tal sentido, los destinatarios de tal resarcimiento monetario deben ser las personas que realmente se ven perjudicadas como consecuencia de la conducta de la que deriva dicha responsabilidad, sin que el parentesco, unión matrimonial u otras circunstancias personales similares, lleven aparejada en forma automática la condición de perjudicado, e igualmente, y *a sensu contrario*, sin que la no concurrencia de aquéllas pueda suponer un obstáculo para el resarcimiento si existiere perjuicio real».

L'Audiència és partidària de concedir indemnització als pares de la víctima, afirmant que no s'ha provat que hi hagués trencament de la relació de la filla amb els pares, sinó que s'ha justificat

l'existència d'una relació paterno-filial de caràcter normal. En canvi, pel que fa al marit, nega la seva condició de perjudicat en els termes següents:

«...en tal situación no puede calificarse como “perjudicado” por la muerte de la esposa a dicho ejecutante, pues pese a no existir todavía una resolución judicial firme que hubiese declarado la separación legal, el hecho de vivir *de facto* separados impide presumir que de la desaparición de aquélla se haya podido derivar perjuicio alguno para el cónyuge; y a tal efecto las alegaciones de la representación del demandante D.Manuel-Oscar I.R., en el sentido de que tal separación de hecho no era sino un mero simulacro que ocultaba una relación inmejorable entre los cónyuges, y que los trámites judiciales no tenían otro fin que no fuera el exclusivamente económico, no pueden ser acogidas sino como meros argumentos tendentes a disfrazar una separación de hecho cuya realidad no podía cuestionarse; y, por último, tanto las declaraciones ante notario de la abuela y tía de la fallecida en el mismo sentido expresado, como las certificaciones médico-psiquiátricas aportadas, tendentes a demostrar las negativas consecuencias de la muerte de la esposa en la psique del marido ya afectada por la previa separación, no constituyen sino meros medios documentales de prueba aparentemente creados con la única finalidad de robustecer la pretensión indemnizatoria ya referida, pero que carecen de validez probatoria ante la acreditada separación conyugal. En resumen, debe estimarse respecto a dicho ejecutante la oposición formulada de contrario, tanto por la aseguradora demandada como por los restantes codemandantes-ejecutantes, debiendo ser revocada asimismo en tal extremo la sentencia apelada».

3. La condició de perjudicat del cònjuge separat de fet en el sistema de valoració dels danys i perjudicis causats a les persones en accidents de circulació

La inclusió del cònjuge separat de fet en el llistat de perjudicats de la Taula I ha estat objecte de crítica en la doctrina [ARROYO (1997); YZQUIERDO (2001)]. S'ha posat de manifest que no té sentit considerar-lo perjudicat quan la convivència i l'afectivitat han desaparegut, així com els vincles econòmics.

És del tot cert que la concessió de la indemnització bàsica per mort al cònjuge separat de fet planteja, en alguns casos, el dubte raonable de trobar-nos davant un vertader perjudicat. En haver-se reconegut la condició de perjudicat amb independència de la causa de separació i de les vicissituds d'aquesta, el legislador ha donat peu a què es produeixin reclamacions difícils d'admetre; s'al·ludeix, per exemple, a la situació «senzillament kafkiana, i impossible de solucionar» que el cònjuge que abandonà la família sense contribuir al seu manteniment econòmic durant anys es vegi «justament premiat» amb la quantitat més gran de la indemnització [GARNICA (1997)].

Tingui's en compte, d'altra banda, la repercussió que, atesa la seva consideració de perjudicat principal, té en els restants perjudicats la reclamació del cònjuge supervivent; algunes de les decisions jurisprudencials suara analitzades mostren el conflicte entre els pares de la víctima i el cònjuge vidu separat de fet.

El barem incorre, segons el nostre parer, en l'error de no haver tingut en compte que la separació de fet pot obeir a causes molt diferents, la qual cosa impedeix establir una mateixa solució per a tots els casos que puguin arribar a plantejar-se. L'exemple del matrimoni que, trencada tota relació afectiva i econòmica, porta separat de fet molts anys – podent perfectament complir els

requisits objectius de cessament de la convivència que permeten accedir directament al divorci – pot ser un cas límit, però és també un cas real; s'assistiria, quan el cònjuge sobrevivent s'apressés a reclamar la indemnització, a «un espectacle trist i repugnant», per utilitzar els mateixos termes que la doctrina ja feia servir en estudiar la problemàtica de l'art. 834 CC en relació amb el dret a la llegítima del separat de fet [MANRESA (1973)], que és una altra situació molt coneguda i de la qual podria haver pres bona nota la Llei 30/95 per evitar resultats injustos i formular una solució més encertada que la finalment proposada.

La postura més correcta hagués estat la de prendre consciència de la diversitat de supòsits que poden arribar a concórrer en aquest cas concret. Juntament a les separacions mútuament acordades, n'hi ha d'altres imposades unilateralment per un cònjuge a l'altre, i no es pot tractar de la mateixa manera situacions que són clarament diferents. Qui ara reclama la indemnització pot ser el cònjuge abandonat pel mort poc abans d'esdevenir l'accident, el cònjuge que fou precisament el causant de la separació i durant anys no contribuï al suport econòmic de l'altre, el cònjuge separat de mutu acord que consta fefaentment i no mantenia cap vinculació amb el difunt, etc. La pròpia regulació del Codi civil preveu aquesta diversitat, regulant certs efectes de la separació de fet, distingint quan aquesta s'hagi produït per imposició unilateral d'un sol cònjuge o per mutu acord. Després d'una anàlisi de les expressions legals, pot concloure's que hi ha diverses classes de separació de fet: separació de fet unilateral i separació de fet bilateral o de mutu acord, i dins aquesta última pot distingir-se, al seu torn, entre l'acreditada fefaentment i la no acreditada fefaentment; a més, la separació de fet pot anar acompanyada d'un conveni en què es regulin els efectes que l'esmentada situació té entre els cònjuges [PLAZA PENADÉS (1999)].

La Llei 30/95 podria haver centrat l'atenció en el que ja bastant temps s'havia establert en la Resolució 75/4, de 14 de març, adoptada pel Comitè de Ministres del Consell d'Europa, relativa a la reparació dels danys en cas de lesions corporals i mort, el principi 19 de la qual, en tractar del rescabament del dany extrapatrimonial, enumera una sèrie de perjudicats, entre els quals s'inclou al cònjuge, assenyalant a continuació que «la reparació hauria d'estar sotmesa a la condició que aquestes persones haguessin tingut estrets lligams afectius amb la víctima en el moment de la mort». Una norma d'aquest estil, comprensiva també del dany patrimonial – el principi núm. 15 a) de la Resolució concedeix el dret «a les persones amb les quals la víctima tenia o havia tingut una obligació d'aliments» -, és la que, segons el nostre parer, hauria d'haver estat incorporada en la nota aclaridora segona. A la mateixa conclusió hauria arribat el legislador si hagués tingut en compte la resposta donada als Tribunals a la reclamació del separat de fet, que abans s'ha analitzat i que rebutja la pretensió rescabamentària quan la dependència econòmica o els lligams afectius pressuposats en la relació de matrimoni no existeixen.

Resulta, doncs, criticable que la nota aclaridora segona no hagi matisat el supòsit concret que ens ocupa. És possible que no hi hagi vinculació afectiva i econòmica amb el difunt, o pot ser que sí que hi hagi encara un lligam afectiu i/o econòmic en el moment de la mort, situació aquesta última en què no hi hauria cap dubte sobre el perjudici moral i/o econòmic causat al cònjuge separat de fet. Si no s'estableix una fórmula que permeti valorar les circumstàncies particulars del cas, tan desencertada pot ser la inclusió del separat de fet - notes aclaridores segona i tercera de la Llei 30/95 - com la seva marginació del sistema - solució adoptada en alguns dels projectes

de modificació de la legislació reguladora de les assegurances privades -. Podríem arribar a afirmar que aquesta mateixa argumentació seria també aplicable als altres casos de la Taula I, en la mesura que es tracti de persones que apareixen en l'enumeració legal sense haver patit en la realitat cap tipus de perjudici - el cas, cada cop més freqüent, dels fills que, havent abandonat el seu pare d'edat avançada, es presenten al cobrament de la indemnització fixada en el barem.

Aquesta característica del sistema valoratiu, de no haver previst que la indemnització al cònjuge separat de fet quedés condicionada a l'existència d'una vinculació afectiva i/o econòmica amb la víctima, fa molt difícil, d'altra banda, contestar a un altre interrogant que planteja el barem de danys corporals, que és el de saber què és el que s'indemnitza a la Taula I per mitjà de quantitats a tant alçat. L'annex de la Llei, apartat segon a), que conté l'explicació del sistema, estableix, en referència a la Taula I, que comprèn «la quantificació dels danys morals, dels danys patrimonials bàsics...», sense cap dada que permeti esbrinar fins on arriben l'un i l'altre. Aquest és un dels errors ja present en el barem de 1991 i que ara torna a reproduir el sistema de 1995: les anomenades «indemnitzacions bàsiques» tabulen conjuntament els nivells patrimonial i moral del dany personal sense destriar ambdues partides indemnitzatòries; es fixen quantitats globals sense especificar quant correspon al dany moral o al patrimonial.

És impossible determinar prèviament, sense tenir en compte les circumstàncies concretes, si el que es compensa és el dany moral o el material resultant de la mort. En certs casos, poden donar-se en una mateixa persona els dos o només un d'ells, depenent, com hem dit, de les circumstàncies concretes. El dany moral pot existir si encara hi ha un lligam afectiu que provoca un patiment per la pèrdua de la persona estimada - l'exemple del cònjuge enamorat i que és abandonat pel mort poc abans de l'accident -; el dany patrimonial es dona per la incidència que pot tenir la mort en el suport econòmic que representava el mort. En aquest sentit, és convenient recordar que el deure d'aliments no desapareix en la separació de fet [PADIAL ALBÁS (1997)], i que són admissibles i vàlids els pactes sobre el pagament de la pensió d'aliments [GARCÍA RUBIO (1995)] o fins i tot de pensió en els termes fixats pel CC en l'art. 97 [VALPUESTA (1982); PLAZA PENADÉS (1999); REYES (2000)]. És possible fins i tot arribar a preguntar-se si, com a concepte diferent del lucre cessant, hi hauria l'anomenada pèrdua d'oportunitats en els casos en què no es percep cap tipus d'ajuda del difunt, però la seva mort frustra l'expectativa d'una futura reclamació d'aliments, tema aquest que sí s'ha arribat a plantejar en el Dret francès, exigint la jurisprudència més recent que les condicions d'atorgament d'una pensió d'aliments es compleixin (o gairebé) quan es produeix l'accident [LE TOURNEAU/CADET (1996)]. És necessari fixar-se, en definitiva, en la classe de dany, moral i/o patrimonial, que origina la mort.

Hi ha, tot hi així, una diferència clara entre un tipus i l'altre de dany, quan del que es tracta és de procedir a la seva valoració. De forma diferent al que passa amb el dany moral, l'import del perjudici econòmic pot ser objecte de prova relativament senzilla, malgrat que el grau d'aleatorietat del càlcul de la pèrdua és molt major en la indemnització per mort. Per això, no es comprèn que s'hagi optat per baremar el lucre cessant quan hi ha informació que permet calcular de manera precisa les rendes deixades de percebre. Aquest és un altre error del sistema, perquè introduir el barem per a danys la valoració dels quals no presenta especials dificultats pot generar distorsions que al final resultin pèrdues d'eficiència i equitat [PINTOS (2000)]. En

L'avaluació del lucre cessant produït per la mort d'una persona, el càlcul s'ha de realitzar en funció de l'ajuda econòmica rebuda del difunt i les expectatives de la seva durada, donant igualment entrada a qualsevol factor rellevant a aquests efectes, com seria, per exemple, la deducció que hauria d'efectuar-se per la concessió d'una pensió de viduïtat, però eradicant expectatives dubtoses, contingents o fonamentades simplement en esperances. Per quantificar la indemnització per ingressos futurs, serà ineludible valorar tots els aspectes que acabem de comentar; la doctrina ha formulat, en aquest sentit, propostes sobre la manera en què ha d'estimar-se el lucre cessant [PINTOS (2000)]. No obstant això, el cert és que el barem es situa en un pla totalment diferent: parteix de la indemnització bàsica de la Taula I i confon dany moral i econòmic, per aplicar posteriorment els factors de correcció de la Taula II, factors en què es contenen uns percentatges que s'incrementen a mesura que augmenten els ingressos anuals de la víctima per treball personal. La Llei 30/95, en el punt concret del concepte indemnitzatori del lucre cessant, s'hauria d'haver remès al que s'acredités en el corresponent procés; al contrari, l'art. 1.2 diu que el guany deixat d'obtenir «es quantificarà en tot cas d'acord amb els criteris i dins els límits indemnitzatoris fixats en l'annex de la present Llei».

El problema que acabem d'apuntar, el de l'exacta valoració del dany causat, més en concret el de l'íntegra indemnització del lucre cessant, ha donat lloc a diferents posicions de la doctrina sobre la manera en què ha d'interpretar-se el sistema de la LRCSCVM [REGLERO (2000)]. Al marge d'aquestes discussions, és possible plantejar-se si els mateixos motius que en la STC 181/2000, de 29 de juny (RTC 181; MP: Pablo García Manzano), han determinat la declaració d'inconstitucionalitat en el tractament del lucre cessant en cas de baixa o incapacitat temporal – apartat B) de la taula V – seran també aplicables a les indemnitzacions per mort; és a dir, si concorre culpa del conductor, hi haurà la possibilitat d'indemnitzar la totalitat dels perjudicis econòmics patits, sense submissió al barem.

4. Les discrepàncies de la jurisprudència en la interpretació de la regla tabular

Després de l'entrada en vigor del sistema de la Llei 30/95, les decisions judicials de què es tenen notícia posen de manifest discrepàncies en la interpretació de la Taula I en aquest punt concret de la separació de fet.

La sentència del Jutjat d'Instrucció núm. 1 de Betanzos de 3.7.1996 [citada per MARÍN LÓPEZ (1997)] nega la indemnització a l'esposa que uns mesos abans havia abandonat tant els fills com al mort en accident de circulació, afirmant que:

«...quedando acreditado que la madre se hallaba separada de hecho del fallecido, sin asumir los deberes de custodia y cuidado de los hijos, no debe acordarse indemnización a su favor, al no desprenderse su cualidad de perjudicada, equiparando analógicamente la situación de separación de hecho a la separación legal, tal como se prevé en el citado Baremo, para los supuestos de descendientes, sin cónyuge».

D'una altra manera succeeixen les coses en la SAP de Múrcia de 6.6.1997 [citada per MEDINA CRESPO (2000); MP: Sr. Domingo Martínez]. Confirmant la sentència del Jutjat d'Instrucció, es

concedeix indemnització al marit que portava uns quants anys separat de fet de la difunta en accident de circulació, establint l'Audiència que:

«... la propia parte recurrente reconoce que el enunciado legal por fallecimiento incluye al cónyuge cuando no esté “separado legalmente” al tiempo del fallecimiento (grupo I). Por lo que cualquier otra interpretación es *contra legem* y, desde luego, no querida por el Legislador, al que hubiera bastado con suprimir la palabra “legalmente” o incluir las frases de “separación de hecho” o simplemente *desaffectio conjugalis*, pero, al no realizarlo, no se puede efectuar la interpretación pretendida...y procede confirmar la indemnización fijada por la sentencia, pues el archivo de medidas provisionales de separación puede significar una dejadez, como afirma la apelante, pero también una reconciliación..., pues no se prueba el comportamiento ni las intenciones de los cónyuges tras dicha caducidad...».

A la SAP de Saragossa de 26.3.1999 (Act.pen., 1999, 194; MP: Sr. Pérez Legasa), es reconeix el dret al cobrament de la indemnització a l'esposa que es trobava en tràmits de separació del seu matrimoni amb el marit mort en accident de circulació. L'esposa havia presentat al Jutjat demanda de separació, havent ratificat el conveni regulador, mentre que el marit no l'arribà a ratificar en haver sobrevingut l'accident. No es va arribar a dictar sentència de separació, afirmant l'Audiència que continuaven sent matrimoni segons la llei i que l'esmentada vinculació no estava trencada per l'interlocutòria de mesures provisionals dictada pel Jutjat, ja que els seus efectes es limiten al que s'hi ha establert i com a preliminar a la demanda de separació. Els fonaments jurídics cinquè i sisè contenen els arguments fets servir per atorgar la indemnització. En el cinquè dels fonaments s'indica que:

«... se podría pensar que la mujer no tiene derecho a la indemnización porque ya no existe la *affectio maritalis* y así como el TS, en caso de muerte violenta de un cónyuge cuando no hay amor o convivencia, dijo que no existía el parricidio del antiguo CP; tampoco aquí, mediando una demanda de separación se tendría derecho al cobro del resarcimiento por muerte del esposo. Pero en el caso de autos, aparte que siempre hay que contar con la reconciliación, los hechos coetáneos y posteriores a la muerte del marido acreditan que la esposa se ocupó de su entierro y funeral costeadando todos los gastos, así como la prueba testifical ha demostrado que, no obstante la demanda de separación (más bien un arma en manos de la esposa para obligar al marido a reconducirse en su trato), la vida conyugal no se había roto del todo, pues convivían juntos en alguna fiesta señalada».

I en el sisè estableix que:

«...en consecuencia, no habiéndose disuelto el vínculo matrimonial, ocurriendo la muerte del esposo constante matrimonio y no demostrándose indubitadamente la ausencia total de afectividad y convivencia entre los esposos..., no hay motivo legal alguno para estimar que ésta no tenga derecho a ser indemnizada por la muerte de su esposo, ocurrida en accidente de circulación; en base a lo dispuesto en la L 30/1995, de 8 Nov., cuando al referirse al cónyuge [Tabla I, Grupo I, “víctima con cónyuge” (2) explica al pie: «el cónyuge no separado legalmente al tiempo del accidente». Luego, donde la ley no distingue tampoco podemos distinguir».

En darrer terme, és interessant la STC 163/2001, d'11 de juliol (RTC 163; MP: Manuel Jiménez de Parga i Cabrera), que desestima el recurs d'empara interposat per suposada vulneració del dret a la tutela judicial efectiva – acció penal – en haver considerat el Jutge d'Instrucció que mancava de legitimació per mantenir l'acusació, per no ser perjudicada ni ofesa, l'esposa del marit mort en

accident de circulació, la separació de fet dels quals havia durat quaranta anys. El Jutge d'Instrucció, mitjançant Interlocutòria de 30 de juliol de 1997, afirmà que encara que en principi es reconegué el caràcter de perjudicada a l'esposa del mort, conegudes les circumstàncies de la relació, es demostrà que, si bé no hi hagué una separació judicialment decretada, sí que hi hagué una separació de fet de trenta a quaranta anys, que ha d'assimilar-se a una separació legal, afegint que no existia cap tipus de comunicació entre els esposos, havia estat expressament desheretada la dona pel mort, el qual ho decideix en el seu últim testament, i no s'expressa, en cap moment, quin és el perjudici que pateix la reclamant per la mort del seu marit. En aquest sentit és en el que entén el Jutge que s'ha d'interpretar el caràcter de perjudicats/beneficiaris que atorga l'annex de la Llei 30/95 als germans de la víctima, amb exclusió de l'esposa per assimilació de la separació de fet durant un període tan llarg a la separació legal i no acreditar cap perjudici derivat de la mort del marit.

Les sentències citades posen de manifest una discrepància de criteris en la interpretació de les regles de la Taula I; hi ha resolucions que neguen al separat de fet la condició de perjudicat i altres, en canvi, li atorguen indemnització. Recordem, en relació a això, el que diu el punt 1r.4 de l'annex («Tenen la condició de perjudicats, en cas de mort de la víctima, les persones enumerades a la Taula I») i el fet que, literalment interpretades, les notes aclaridores segona i tercera inclouen el cònjuge vidu separat de fet sense més precisions.

Aquesta divergència de solucions només pot entendre's si les sentències segueixen la interpretació flexible del barem preconitzada per la doctrina, en concret el que s'ha anomenat «el principi de la doble presumpció» [MEDINA CRESPO (2000); YZQUIERDO (2001)]: la Taula I presumeix que són perjudicades les persones que s'hi enumeren i que les no incloses no han patit cap tipus de perjudici, però ambdues presumpcions són enervables per prova contrària. El cònjuge separat de fet té, en principi, la condició de perjudicat, tret que es provi que no ha patit cap tipus de perjudici. Aquest mateix principi de la doble presumpció és el que s'ha proposat per donar solució als casos de perjudicats no contemplats pel sistema, partint, com és lògic, de què l'enumeració no és exhaustiva.

Ara bé, encaixar en l'esquema de la doble presumpció les sentències que hem citat no és empresa fàcil. En primer lloc, perquè no s'expressa amb claredat que s'està seguint aquesta interpretació possible de les regles de la Taula I. En segon lloc, perquè la decisió finalment adoptada en algun cas concret apunta més en la direcció d'una interpretació literal [MEDINA CRESPO (2000) parla d'interpretació «mecanicista»] que en la d'una comprensió flexible de les regles tabulars .

La decisió continguda en la Sentència del Jutjat d'Instrucció núm. 1 de Betanzos de 3.7.1996 està relacionada amb el primer aspecte que acabem de comentar . Es nega la indemnització a l'esposa, afirmant-se que, «així com es preveu en el Barem», la situació de separació de fet s'equipara analògicament a la separació legal. La solució a què arriba la sentència obeeix sens dubte a raons de justícia material, però és evident que en el barem no s'equipara separació de fet i separació legal.

El segon dels aspectes citats tindria com a referència la decisió de la SAP de Saragossa de

26.3.1999, en la qual s'admet la condició de perjudicada de la vídua que havia arribat a presentar demanda de separació al Jutjat. La sentència no valora aspectes econòmics, sinó que centra la seva atenció en els lligams afectius. Hi ha un clar esforç del Tribunal per demostrar que encara hi havia afectivitat, i assenyalava que «convivien plegats en alguna festa assenyalada» o que la demanda de separació era «una arma» a les mans de l'esposa per obligar el marit a reconduir-se en el tracte, arguments poc convincents davant de la realitat que sembla traslluir la lectura de la sentència i que no és una altra que considerar que l'absència d'afectivitat estava acreditada. És significatiu que els raonaments de l'Audiència acabin concloent, tenint en compte la nota aclaridora segona de la Taula I, que «on la llei no distingeix tampoc no hi podem distingir», perquè amb això sembla apuntar-se cap al que literalment es disposa a la llei. En aquesta mateixa Comunitat Autònoma, convé recordar-ho, l'art. 216.1 de la Llei 1/1999, de 24 de febrer, de Successions per Causa de Mort, no crida al cònjuge sobrevivent com a successor legal si en el moment de la mort del causant «es trobessin en tràmit els procediments adreçats a obtenir la declaració de nul·litat del matrimoni, el divorci o la separació»; és cert que cal desvincular els conceptes de perjudicat i hereu - el perjudicat per la mort d'una persona no adquireix el dret a la indemnització en concepte de successió, sinó com a rescabament i compensació del perjudici patit -, però no hi ha dubte que trobar-se en tràmit de separació ha de ser un motiu més que suficient per excloure el dany moral - l'únic que entra a considerar el Tribunal -, sobretot quan qui ara reclama la indemnització inicià aquests tràmits.

No acabem de veure, en definitiva, el fil conductor que ens permeti fixar el criteri que segueix la jurisprudència. És complicat, en l'estat actual de la pràctica judicial, afirmar - pressuposant que existeixin - que és el joc de les presumpcions legals de la Taula I el que serviria de base, donant-se determinades circumstàncies, per negar la condició perjudicial al cònjuge separat de fet.

Aquesta situació de la jurisprudència entorn a la separació de fet contrasta obertament amb una altra, en què teòricament desplega també els seus efectes el denominat «principi de la doble presumpció», on potser avui resulti més segur predir la decisió dels Tribunals; es tracta del reconeixement de la condició de perjudicat als qui no apareixen directament esmentats en el llistat de la Taula I, però arriben a acreditar haver patit perjudicis reals com a conseqüència de la mort d'una altra persona en accident de circulació. Tampoc en aquestes sentències es diu clarament que es segueix el principi de la doble presumpció, tal com es formula en la doctrina; no obstant això, la solució de fons que contenen apunta sens dubte a la solució favorable a la indemnització de perjudicats no previstos en els grups de l'annex del barem legal. Així, entre d'altres, han obtingut indemnització la neboda [SAP de Sevilla de 26.12.1997 (ARP, 1998, 1392; MP: José Manuel de Paúl Velasco)], les fillastres [SAP de Biscaia de 5.2.1999 (ARP 1999, 299; MP: Jesús Miguel Escavilla Pallas)], el «pare de fet» [STS, 2a, de 17.9.2001 (Trànsit i Seguretat Vial 2002/37, 1491; MP: Sr. Ramos Gancedo)], la promesa [SAP de Navarra de 1.3.2001 (ARP 2001, 459; MP: Juan José García Pérez); SAP de Cadis de 16.10.2001 (Trànsit i Seguretat Vial 2002/39, 1602; MP: Sr. Zambrano Ballester)] i el germà major d'edat del mort - casat amb fills majors d'edat - que vivia amb ell i presentava un alt grau de minusvalidesa [SAP de Segòvia de 31.3.2001 (ARP 2001, 69; MP: Mª José Villalain Ruiz)].

És cert que no han faltat decisions judicials que han negat la indemnització a persones no

incloses en l'enumeració legal. Serveixi l'exemple de l'exclusió del promès o promesa [SAP de Les Palmes de 31.10.1997 (El Derecho 1997, 13555; MP: Sra. Varona Faus); SAP de Granada de 1.2.1999 (El Derecho, 1999, 2742; MP: Sr. Rodríguez Valverde); SAP de Madrid de 7.5.1999 (Act.pen., 1999, 299; MP: Sr. García Lamas); Interlocutòria del TS, 2a, de 14.7.2000 (RAJ 7255; MP: Joaquín Delgado García)]. No obstant això, la postura del Tribunal Constitucional sembla haver inclinat la balança a favor, com veurem tot seguit, de la interpretació que obre les portes a l'ampliació del barem recollit en l'annex de la LRASCVM; encara que no es reguli la indemnització d'un perjudicat concret entre la llista dels possibles que allí s'estableixen, és possible aquesta indemnització si s'acredita en el procediment judicial que la mort ha ocasionat a aquest perjudicat un dany i perjudici real.

La STC 181/2000, de 29 de juny, afirma, com és ben sabut, la vinculatorietat del sistema de la Llei 30/95, però no es pronuncia expressament sobre l'exclusió de certs grups de persones del llistat de possibles beneficiaris de les indemnitzacions fixades mitjançant barem. Pocs mesos després, sí que ha tingut ocasió el Tribunal Constitucional de tractar amb més profunditat la qüestió en la STC 244/2000, de 16 d'octubre (RTC 244, MP: María Emilia Casas Baamonde), relativa a un cas en què es nega indemnització per la mort de la seva tia a dues nebodes que no convivia amb ella. Es troba a faltar en la sentència un pronunciament més exprés i directe, però a nosaltres ens sembla que el Tribunal Constitucional es mostra favorable a la possibilitat d'indemnitzar a persones que no figuren en l'enumeració de la Taula I. Aquesta és la conclusió que cal extreure de l'argumentació que s'utilitza en els fonaments jurídics: hagués estat possible indemnitzar els nebots si aquests haguessin acreditat en el procés que la mort de la seva tia els havia ocasionat un dany o perjudici quantificable; la resolució impugnada no nega la indemnització per raó de les persones que la sol·liciten, sinó per no considerar provat el pressupòsit del qual podien derivar el dret a ser indemnitzades, això és, un dany o perjudici econòmicament avaluable.

Els arguments de la STC 244/2000, de 16 d'octubre, no han trigat a ser reproduïts per les sentències de les Audiències Provincials quan tracten de posar remei situacions injustes que, si seguissin literalment el barem de danys corporals, no es podrien solucionar.

Interessa, en aquest punt, destacar la SAP de Navarra de 1.3.2001, que interpreta la doctrina establerta pel Tribunal Constitucional clarament en el sentit de considerar que els perjudicats dels qui no figuren en el barem són indemnitzables sempre que s'acreditin. En aplicació d'aquesta doctrina, l'Audiència pren dues decisions de signe diferent: concedir la indemnització a les promeses de les dues persones mortes, que estan excloses del barem però pateixen en la proximitat del matrimoni un dany moral que ha de ser indemnitzable; denegar la indemnització als germans grans d'una de les víctimes, igualment exclosos del llistat de perjudicats del barem, però que no van arribar a acreditar el dany patit, extrem aquest que d'haver-se donat hagués permès indemnitzar-los. El raonament utilitzat per atorgar la indemnització a la promesa del difunt és el següent:

«Por último queda el tema de las novias de cada uno de los fallecidos. Está acreditado que los fallecidos iban a contraer en breve matrimonio. Este extremo no se ha discutido por los recurrentes y por tanto esto constituye el perjuicio causado a aquellas que han de ser indemnizadas por la pérdida de su novio, máxime cuando no se discute que el enlace matrimonial estaba próximo a celebrarse y tenían

concertados los preparativos de dicho evento.

Si el Tribunal Constitucional ha declarado en aquella sentencia que los perjuicios producidos por la muerte de un sobrino son indemnizables, con mayor motivo se ha de indemnizar a las novias por el fallecimiento de su novio estando próximo a celebrarse el matrimonio, pues la pérdida del novio en la proximidad del matrimonio es un daño moral que ha de ser indemnizable, en la cantidad de tres millones de pesetas a cada una de ellas, tal y como establece la sentencia de instancia, cantidad que es razonable y adecuada».

5. Bibliografía

ARROYO FIESTAS, F.J.: «El perjudicado y el seguro de automóvil», en *Derecho de Seguros III, CGPJ, Cuadernos de Derecho Judicial*, XII, 1997, págs. 13 y ss.

GARCÍA RUBIO, M.P.: *Alimentos entre cónyuges y entre convivientes de hecho*, Madrid, 1995.

GARNICA MARTÍN, J.F.: «La valoración del daño en general y los criterios jurídicos y médicos para la valoración del daño corporal», en *La nueva regulación del seguro privado: la Ley 30/95, de 8 de noviembre*, CGPJ, Barcelona, 1997, págs. 291 y ss.

GÁZQUEZ SERRANO, L.: *La indemnización por causa de muerte*, Madrid, 2000.

LE TOURNEAU, Ph. / CADET, L.: *Droit de la responsabilité*, Paris, 1996.

MANRESA Y NAVARRO, J.M.: *Comentarios al Código civil español*, t. VI, vol. I, edición revisada y puesta al día por MARTÍNEZ-CALCERRADA, L., Madrid, 1973.

MARÍN LÓPEZ, J.J.: «Los perjudicados por la muerte en accidentes de circulación (Sobre la tabla I del “Sistema para la valoración de los daños y perjuicios causados a las personas en accidentes de circulación”)», *AC*, 1997, págs. 9 y ss.

MEDINA CRESPO, M.: *La valoración civil del daño corporal. Bases para un Tratado. Análisis jurídico del sistema incluido en la Ley 30/95. Doctrina y jurisprudencia*, t. IV. *El fallecimiento*, Madrid, 2000.

MONTÉS PENADÉS, V.L.: en *Comentarios al Código penal de 1995 (art. 113)*, coord. VIVES ANTÓN, T.S., vol. I, Valencia, 1996, págs. 601 y ss.

PADIAL ALBÁS, A.: *La obligación de alimentos entre parientes*, Barcelona, 1997.

PANTALEÓN PRIETO, F.: en *Comentario del Código civil (art. 1.902)*, dir. PAZ-ARES, C. / DíEZ-PICAZO, L. / BERCOVITZ, R. / SALVADOR CODERCH, P., t. II, Madrid, 1991, págs. 1971 y ss.

PINTOS AGER, J.: *Baremos, seguros y Derecho de daños*, Madrid, 2000.

PLAZA PENADÉS, J.: *Derechos sucesorios del cónyuge viudo separado de hecho*, Valencia, 1999.

REGLERO CAMPOS, L.F.: «Responsabilidad civil y Constitución [A propósito de la Sentencia del Tribunal Constitucional de 29 de junio de 2000, sobre el sistema de valoración de daños corporales de la LRCSCVM]», *AC*, 2000, núm. 11, págs. 35 y ss.

REYES GALLUR, J.J.: «La separación de hecho», *RDF*, núm. 6, abril 2000, págs. 21 y ss.

VALPUESTA FERNÁNDEZ, M.R.: *Los pactos conyugales de separación de hecho: historia y presente*, Sevilla, 1982.

VICENTE DOMINGO, E.: *Los daños corporales: tipología y valoración*, Barcelona, 1994.

YZQUIERDO TOLSADA, M.: *Sistema de la responsabilidad civil, contractual y extracontractual*, Madrid, 2001.